

**Mustafa
Cəməli**

(əvvəli ötən şənbə saylarımızda)

Mən tənbellik eləmədim. Fikirləşdim ki, bu rəsmləri əldə edib kitabda versək, çox yaxşı olar, gec də olsa, haqq öz yerini tutar. Bu niyyətlə də Rüstəm Mustafayev adına Dövlət İncəsənət Muzeyinə getdim. Onda muzeyin direktoru Xalq rəssamı Kazım Kazımzadə idi. O zaman həmyaşıdım, sənətşünas Ziyadxan Əliyev də muzeydə işləyirdi. Niyyətimi ona dedim. O da Əzim Əzimzadənin köhnə Bakının etnoqrafik həyatını əks etdirən illüstrasiyaları mənə göstərdi. Doğurdan da, bu illüstrasiyalarda H.Sarabskinin kitabında təsvir etdiyi adət-ənənəmiz çox gözəl əks olunmuşdu. Illüstrasiyaların kitabın müvafiq səhifələrində yerləşdirilməsi kitabı daha da zənginləşdirərdi.

Mən nəşriyyata gəlib niyyətimi Əjdər müəllimə də bildirdim, etiraz etmədi. Beləliklə, Muzeydən Əzim Əzimzadənin vaxtilə "Köhnə Bakı" üçün çekdiyi on iki illüstrasiyasının surətini pul köçürərək aldım və kitaba əlavə etdik.

"Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti"ndə redaktə sözü belə şərh olunub: "Redaktə - mətni yoxlayıb düzəltmək, sonucunu dəfə işləyib çapa hazırlamaq". Bəli, hərfi mənada bu şərh doğrudur, ancaq redaktorun kimliyini, statusunu və redaktə işinin mahiyyətini, bütün funksiyalarını heç də özündə tam ehtiva etmir. Mən bu xatirələrimdə qırx ilə yaxın nəşriyyatlarda çalışan bir nəşir kimi redaktor və redaktənin nəzəriyyə-sindən yox, yeri gəldikcə öz təcrübəmdən, redaktə prosesində qarşılaşdığım məsələlərdən söhbət açmaq istəyirəm. Auditoriyaya girib "redaktor - "redaktus" latın sözü olub sahmanlanmış, səliqəyə salınmış mənasını daşıyır" deməklə qətiyyənlə peşəkar redaktor yetişdirmək olmaz. Bu iş savaddan, bilikdən başqa uzun illərin təcrübəsinə yiyələnməyi tələb edir. Bir də dözümlü, öz işinə sonsuz sevgi, məhəbbət. Əgər işindən bezib usanacaqsansa, yaxşı heç nə əldə edə bilməzsən. Aşıq Alı yaxşı deyib:

**İnsan sənətsiz
Kişi qeyrətsiz
Kamal ibrətsiz
Yamandır, yaman.**

"Köhnə Bakı"ya həm də Hüseynqulu Sarabskinin "Bir aktyorun xatirələri", "Hüseyn Ərəblinskinin tərcümeyi-halı" xatirəsini də daxil etmişdik. 1926-cı ildə "Maarif və mədəniyyət" jurnalında, 1930-cu ildə isə kitabça halında çap olunmuş "Bir aktyorun xatirələri" və 1938-ci ildə yazılmış "Hüseyn Ərəblinskinin tərcümeyi-halı"nda bir-birini təkrar edən məqamlar vardı. Bu təkrarları aradan götürmək lazım idi. Redaktorun borcudur ki, bu cür nəşrlərdə apardığı "əməliyyat" barədə "Redaktordan" başlığı altında oxucuları məlumatlandırsın. Mən də ön sözü əvəz edən bu bələdçi yazımda bu ixtisar məsələsinə toxunaraq yazmışdım: "Kitabın redaktəsi zamanı mümkün qədər müəllifin dil və üslubuna toxunulmamışdır. Ancaq əsərlər bir kitabda toplanmışdır. Üçün təkrar görünən müəyyən cümlə və fikirlər, hadisə və əhvalatlar

ixtisar edilmişdir".

Hüseynqulu Sarabskinin "Köhnə Bakı" kitabı 1982-ci ildə 50000 tirajla işıq üzünə çıxdı.

Mən Sarabskinin xatirələrindən təsirlənib "Məcnunun məcnunu" adlı bir telepyes də yazmışdım. Cəsarət edib pyesi rəy bildirməsi üçün Vaqif Səmədoğluna vermişdim. Bir neçə gündən sonra Vaqif müəllim pyesi oxuyub özümə qayıtdı. Məsləhət gördü ki, surətlərin sayını azaldım. Çünki surətlərin hamısı tarixi şəxsiyyətlər idi. Onların obrazlarını kiçik bir pyesdə canlandırmaq olduqca çətin idi. Mən onun məsləhətinə əməl etdim. Pyesi indiki AzTV-nin rejissoru Tariyel Vəliyevə verdim. O da oxuyub öz fikrini söylədi. Pisləməsə də, pyesin çəkilişi baş tutmadı.

Bu ərəfədə vəzifə dəyişiklikləri oldu. İsmayıl Vəliyev Mətbuat Komitəsində nəşriyyatlar idarəsinin rəisi təyin olundu. 1966-cı ildən bir vəzifədə çalışan Əlfə Qasımov isə komitədə baş redaktor vəzifəsinə təyin edildi. Amma bu vəzifədə çox işləmədi. 1983-cü ildə Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatının bədii ədəbiyyat şöbəsinə müdir təyinatı. Əlfə Qasımov çox həyatsevər, deyib-gülən, ailə və dostcanlı, məclislər yaraşığı olan bir insan idi. Toy-şənlik məclislərini aparmaqda ayrı bir məhərrəti vardı. Onun sonuncu "Toy gecəsi" romanı 1985-ci ildə "Yazıçı" nəşriyyatında 40000 tirajla nəşr olundu. Heyf ki, romanın ikinci hissəsini yazmağa Əlfə Qasımov əl əməl etmədi, həmin ilin 12 martında 58 yaşında haqq dünyasına qovuşdu.

İsmayıl Vəliyevdən sonra klassik ədəbiyyat və folklor şöbəsinə rəhbərlik istedadlı şairimiz Məmməd İsmayıl tapşırıldı. Məmməd İsmayıl Tovuz rayonun Əsrək-Cırdaxan kəndində doğulmuşdu. "Yazıçı" nəşriyyatına "Azərbaycanfilm" kinostudiyasının "Elmi-kütləvi, sənədli filmlər birliyi"nin baş redaktoru vəzifəsindən gəlmişdi. Atası Mürşid kişi II Dünya müharibəsində həlak olduğu üçün onu anası böyüdüb boya-başa çatdırmışdı. Ona görə də anasına sonsuz məhəbbət bəsləyirdi. Anası Gülzar xanıma çoxlu şeirlər həsr etmişdi. Doğrudan da, başadüşən üçün istedadlı adamlarla bir yerdə olmaq, söhbət etmək, işləmək çox xoşdur. İnsanın mənəvi dünyası zənginləşir, söz sözü çəkir, xatirələr çözlənir, bir də görürsən ki, yüz illərin, min illərin ardından Xaqaninin, Nizaminin, Nəsiminin, Füzulinin, Şah İsmayıl Xətəinin, Molla Pənah Vaqifin, Qasım

(Xatirələr)

bəy Zakirin, Seyid Əzim Şirvaninin, Xan qızı Natəvanın bir kəlamı, bir mısrası tövşüyə-tövşüyə uçub gəldi yanına, oldu səninlə həmsöhbət, həmfikir.

Məmməd İsmayılın da poetik yaddaşında özünü küllərlə yanaşı çox şairlərin şeir parçaları vardı. Yaxşı yadımdadı, bir dəfə Məmməd İsmayıl kəndlərinə gəlmişdi. O, evlərinə çatanda görür ki, kimsəsiz, bağlı həyət qapısının üstünə bir ağacdələ qonub dimdiyi ilə qapını döyür. Məmməd bu səhnədən çox təsirlənir. Paytaxta "Ağacdələ, döy qapımı" şeir ilə qayıtmışdı. Hələ mətbuatda, kitabda çap etdirmədiyi həmənlə şeirini şöbədə bizə oxumuşdu:

Yol azmışan bu payızın çəmində

*Ağacdələ, ağlın itib sənəin də,
Dən gəzirsən saçlarımin dənində
Atamoğlu, az qapımı döy görüm.*

*Bu cığırı bu qara kim bürüyüb?
Burda kimin yanan qəlbi kırıyib?
Həyatını qara yellər kürüyüb
Başımıza nələr gəlir qoy görüm.*

*Haçanacan gözləməyə gəlmisən?
Yoxsa mənə söz deməyə gəlmisən?
Ya borcunu istəməyə gəlmisən? -
Öz dilində ünvanımı söy görüm.*

Bəli, şairin adı insanlardan fərqi budur. Başqaları bu cür təbiət hadisəsinə çox adi yanaşar, hələ ola bilsin yerdən bir daş götürüb ağacdələyə atar. Ancaq şair bu səhnədən duyulanı gözəl bir şeir yazmışdı. Məmməd üç bəndini misal gətirdiyim bu şeirini "Bəxtimə düşən gün" kitabında çap etdirib oxucularının ixtiyarına verdi.

Nəşriyyatımızın hər bir şöbəsinin öz müəllifləri vardı. Ədəbiyyatşünaslardan Kamran Məmmədov, Əkrəm Cəfər, Məmmədəğa Sultanov, Samət Əlizadə, Teymur Əhmədov, Qəzənfər Paşayev, Əlyar Səfərli, Mövlud Yarməmmədov, Mirabbas Aslanov, Əbülfəz Hüseyni, Əlyar Səfərli, Elməddin Əlibəyzadə, Xəlil Yusifli, şair Həsən Mülküllü, folklorşünaslardan Vaqif Vəliyev, Sədnik Paşayev, Paşa Əfəndiyev, Azad Nəbiyev, Bəhlul Abdullayev, Elxan Məmmədli, sənətsünas Turan Cavid, musiqişünas Fəridun Şuşinski, Dövlət arxivinin əməkdaşlarından Ataxan Paşayev, Rəşid Quliyev, Maarif

Teymurov, Teatr cəmiyyətinin əməkdaşı Atababa Hacıbabayev (İsmayılolu), teatrşünas Cabir Səfərov, qəzəlxanlardan Hacı Mail, Seyidağa, Şahin Fazil, Əliağa Bakir, Ələkbər Şahid, Arif Saraylı (o zaman bu şairlərin şeirlərindən ibarət "Qəzəllər" kitabını nəşr etmişdik), aşıqlardan Aşıq Hüseyn Saracılı, Aşıq Əhməd, Əzaflı Mikayıl, Aşıq Əkbər, Aşıq İmran, Aşıq Hüseyn Cavan, Aşıq Soltan və başqaları bizim şöbənin daimi əməkdaşları, qonaqlarıydılar. Adlarını hörmətlə andığım bu tanınmış insanların hər birindən qəlbimdə xoş ovqat qalıb. Birindən çox, birindən az.

Onların sırasında tək-cə Məzahir Daşqını görmədim. Nəşriyyat fəaliyyə-tə başlayandan il yarım sonra (1979) vəfat etmişdi, bəlkə də ona görə. Yeni-yetmə yaşımda onun şeirlərini kəndimizdəki toylarda xanəndələrin avazında çox eşitmişdim. Məzahir Daşqının "Ana" şeiri o zaman dillər əzbəriydi:

*Ana, sən yatdığın qara torpaqda,
Saysız cavan yatır, ixtiyar yatır.
Qapısız, aynasız zülmət otaqda
Minlərlə sən kimi vəfadar yatır.*

Yaşlılar onun haqqında əfsanəyə bənzər rəvayətlər söyləyirdilər. Sonralar öyrəndim ki, Məzahir Daşqın Tərtərin Borsunlu kəndindəndir. Səməd Vurğunla dostluq eləyib. II Dünya müharibəsinin iştirakçısı olub. Krim döyüşündə əsir düşüb. Baş müəssibətlər çəkmiş M.Daşqın 1945-ci ildə vətənə qayıtmaq istəsə də, əsirlikdə olduğuna görə həbs ediblər. Nəhayət, 1956-cı ildə ona bəraət veriblər.

Nə yaxşı ki, mənə bir yaz axşamı adını çox eşidib üzünü görmədiyim Məzahir Daşqınla yaxından tanış olub, şeirlərini öz dilindən eşitmək qismət olub. Mingəçevirə gəlmişdim. Gəncliyimin müəyyən hissəsi burada keçdiyindən bu gənc şəhər mənə çox əzizdi. Orada yaşayan qohum-əqrəbamız da kifayət qədərdir. Qayınatamgil də orada yaşayırdı. Qayınatam Bəhlul kişi şeir-sənət aşıqıydı. Şairlik iddiası olmasa da, hərdən aşıq üslubunda şeirlər yazıb aşıqlara verərdi, onlar da məclislərdə bu şeirləri oxuyardılar. Yadımda qalan son şeirlərindən biri beləydi:

*Yaz açılıb həsrətinən,
Ellər baxır sizə, dağlar,
Bir əhval tut o tərəfdən,
Xəbər göndər bizə, dağlar.*

*Beş dığan var, dönüb itə,
Zülm eləyir bu millətə.
Bu müşkülə, bu möhnətə,
Oğul gərək dözə, dağlar.*

*Könlüm istər oymaqları,
Sərin-sərin bulaqları.
Gözəl-göyçək yaylaqları,
Kim istəməz gəzə, dağlar.*

*Dağların səhər yelində,
Cavanların at belində.
Bir tərəfdə qız-gəlin də,
Toy evində süzə, dağlar.*

*Bəhlul dərdin desin kimə,
Yön çevirirəm haqq evinə.
Alışmışam dönə-dönə,
Dərdim çatıb yüzə, dağlar.*

(ardı gələn şənbə sayımızda)

